

BELEIDS- en PROJECTPLAN

De Rijckere orgel

Stichting De Rijckere-orgel 1776

Gerard Boot
André Poortvliet
Bram de Wolf

versie 1.0, 2 oktober 2020

Samenvatting

Van de 18e -eeuwse Vlaamse orgelbouwfamilie De Rijckere zijn een tweetal instrumenten bewaard gebleven. Een drieklaviers-orgel dat in 1779 gebouwd werd voor de Oostkerk te Middelburg en een kleiner orgel dat in 1776 gebouwd werd voor de Hervormde kerk te Axel. Laatstgenoemde instrument werd in 1924 overgeplaatst naar de Protestantse kerk te Beek (Limburg, NL) en is recent te koop aangeboden wegens voorgenomen kerksluiting.

De Stichting De Rijckere-orgel 1776 wil tot aankoop van dit instrument overgaan en het instrument plaatsen op de achtergalerij van de St. Augustinuskerk (voormalige Lutherse kerk) aan Zuidsingel 70 te Middelburg. Hiermee wordt voldaan aan de wens van de verkopende partij het instrument te huisvesten in een monumentaal gebouw.

Doelstellingen

Stichting De Rijckere-orgel 1776 (hierna: de Stichting), opgericht op 21 februari 2020, heeft de volgende missie: het culturele erfgoed van de Vlaamse orgelbouwfamilie De Rijckere ontsluiten voor een breed publiek, door:

- het De Rijckere orgel uit Beek aan te kopen en te plaatsen in de St. Augustinuskerk te Middelburg;
- kennis omtrent de orgelbouwfamilie De Rijckere en haar orgels te verdiepen en te delen met het publiek;
- het organiseren van concerten, masterclasses en orgelexcursies zodat orgelstudenten en orgelliefhebbers kennis kunnen maken met dit specifieke Vlaamse orgeltype.

Een uniek instrument

Het specifieke karakter van het De Rijckere orgel maakt het bij uitstek geschikt voor de literatuur uit Renaissance en Barok. De middentoonstemming -uniek gezien het Zeeuwse orgelbezit- is van toegevoegde waarde voor het vertolken van oude muziek.

De grote mate van originaliteit en klankschoonheid kan niet hoog genoeg gewaardeerd worden. Het instrument is een unicum: het enige eenklaviers orgel van deze bouwers, dat vrijwel compleet bewaard gebleven is en ook het enige in zijn soort.

Een unieke kans

Wat maakt dit project waardevol?

- het is een unieke kans om de enige twee bewaard gebleven orgels van orgelbouwfamilie De Rijckere samen te brengen in Middelburg. Het orgel dat nu in Beek staat, is oorspronkelijk gemaakt voor een Zeeuwse kerk (Axel);
- het is het enige orgel in Zeeland dat gestemd is in de zogenaamde middentoonstemming. Dit geeft extra mogelijkheden om muziek uit Renaissance en Barok adequaat te vertolken;
- het orgel wordt geplaatst op de brede galerij van de St. Augustinuskerk, waardoor het instrument toegankelijk is voor kleine groepen en daardoor uitermate geschikt is voor het geven van masterclasses en orgelexcursies;
- aangezien de Oostkerk en de St. Augustinuskerk op loopafstand van elkaar gesitueerd zijn, zijn gecombineerde activiteiten goed mogelijk (bijvoorbeeld: wandelconcerten);
- de St. Augustinuskerk wordt een nog aantrekkelijkere culturele locatie, vanwege haar twee historische orgels, de uitstekende akoestiek en goede verhuurmogelijkheden.

Inhoudsopgave Projectplan

Samenvatting	2
Beschrijving van het instrument.....	4
Aankoop van het instrument	10
Gebruik van het instrument	11
Financieel.....	13

Over ons... Stichting De Rijckere-orgel 1776

Stichting De Rijckere-orgel 1776

Oprichtingsdatum 21 februari 2020
KvK-nummer 77422112
RSIN 861003718
IBAN NL70 BUNQ 2042 3735 75
Website www.derijckereorgel.nl
Email info@derijckereorgel.nl
Postadres Jan van hoofkwartier 74, 4333 EB, Middelburg, 0118-638484

Comité van aanbeveling

Han Polman (voorzitter)
Commissaris van de Koning in Zeeland

Léon Berben
*internationaal concertorganist & klavecinist,
titulair-organist historisch orgel in Ostönnen (DE)*

Bart Jacobs
*internationaal actief als organist & klavecinist
organist-titularis van de Sint-Michiels- en Sint-Goedelekathedraal te Brussel
organist van de Onze-Lieve-Vrouw-en-Leodegariuskerk van Bornem*

Rein van der Kluit
*voorzitter Stichting Internationaal Orgelconcours Haarlem
erevoorzitter KVOK*

Luc Ponet
*organist-titularis O.L.V.-basiliek Tongeren (monumentaal Le Picardorgel, 1750)
organist-in-residentie Landcommanderij/kasteel Alden Biesen en
artistiek directeur Bach Academie Alden Biesen
stadsorganist en curator Leuven Orgelstad
gastprofessor (hoofdvak orgel) Leuven University College of Arts, campus Lemmens, Leuven*

Stichtingsbestuur

Gerard Boot, voorzitter
organist Moreau-orgel, Maartenskerk, Baarland

André Poortvliet, penningmeester
organist De Rijckere-orgel, Oostkerk, Middelburg

Bram de Wolf, secretaris
organist Duyschot-Müller-orgel, Sint Augustinuskerk, Middelburg

Beschrijving van het instrument

In dit hoofdstuk wordt het De Rijckere orgel van de Protestantse kerk te Beek beschreven.

Monumentnummer

8757

Orgelnummer

133

Korte geschiedenis

- De broers Petrus Josephus en Johannes de Rijckere bouwden in 1776 een orgel voor de Hervormde Kerk te Axel (Zeeuws-Vlaanderen).
- Het instrument werd na keuring door organist F.J. Heinrichs uit Goes op 27 februari 1776 feestelijk ingewijd door Josia Paulus, burgemeester van Axel en Huesen.
- Chr. Verbeek voerde in 1828 herstelwerkzaamheden uit aan het instrument.
- In 1906 en 1911 deed J. van der Kleij diverse aanpassingen (handklavier vernieuwd, spaanbalgen vervangen door magazijnbalg, nieuwe ventielveren, nieuwe pijpen voor Holpijp 8' C-H, twee tongwerken weggenomen, Viool 8' en Voix Celeste 8' toegevoegd).
- In 1924 werd het instrument door A.S.J. Dekker uit Goes overgeplaatst naar de Hervormde Kerk in het Limburgse Beek. Bij plaatsing in Beek werd de orgelkas ingekort en werd het aangehangen pedaal (omvang: CD-g) verwijderd
- In 1965 vond de kerkrestauratie plaats en werd het orgel gedemonteerd en opgeslagen.
- In 1983 voerde de firma Fama & Raadgever de herplaatsing en restauratie uit:
 - de orgelkas werd hersteld, de vlammen tussen de pijpvoeten werden weer aangebracht, de kas werd geschilderd en verguld;
 - er werd een nieuwe windvoorziening gemaakt en de windlade werd hersteld;
 - het klavier, de registerknoppen en opschriften werden vernieuwd;
 - de registermechaniek en het walsbord werden hersteld;
 - herstel van dispositie (nieuwe tongwerken) en pijpwerk (verschuivingen werden ongedaan gemaakt, ontbrekende fragmenten ingevuld).
- In 2012 voerde orgelbouwer Verschuieren Orgelbouw onderhoud uit aan het instrument en werden de tongwerkkoppen gereinigd van loodwit en opnieuw gelakt.

Orgelkas

De fraaie orgelkas is gemaakt door de uit Axel afkomstige Hendrik Beaufort. Onbekend is wie het snijwerk maakte. Mogelijk is dit ook Hendrik Beaufort geweest. Het ontwerp is een typisch voorbeeld van de Vlaamse stijl uit de tweede helft van de 18^e eeuw. Ook zijn rococo-elementen zichtbaar. Sierelementen en onderdelen van de kas zijn verguld met bladgoud. Het schilder- en/of verguldwerk werd uitgevoerd door Jacobus Platteeuw, eveneens inwoner van Axel. Oorspronkelijk was de orgelkas waarschijnlijk uitgevoerd in blank eikenhout, aangezien het bladgoud direct op het blanke hout is aangebracht. Het is de moeite waard dit nader te onderzoeken.

Klavieromvang

De klavieromvang van het orgel is van CD t/m d³ (zonder CIS dus), totaal 50 pijpen per register.

Plaats klaviatuur

Voorzijde van het orgel

Pedaal

Oorspronkelijk had het orgel een aangehangen pedaal, met omvang CD-g. Bij plaatsing in Beek is dit helaas verwijderd.

Dispositie

Het instrument kent dertien registers.

Manuaal:

Bourdon 8'

Prestant 4'

Flûte 4'

Nasard 3'

Doublette 2'

Tierce 1 3/5'

Sesquialter II sterk (gedeeld: b/d, deling c/cis¹)

Fourniture III sterk

Cymbale II sterk

Cornet V sterk (discant, vanaf cis¹)

Trompette 8' (gedeeld: b/d, deling c/cis¹)

Cromorne 8' (gedeeld: b/d, deling c/cis¹)

Clairon 4' (bas)

Overige registers:

Rossignol

Speelhulpen:

Tremblant Royal

Tremblant Doux

Toonhoogte

A=401 Hz. Waarschijnlijk is dit de oorspronkelijke toonhoogte van het orgel.

Stemming

Het orgel is gestemd in middentoonstemming ¼ comma. Deze stemming werd kennelijk tot in de late 18e eeuw toegepast. Deze stemming telt acht harmonische grote tertsen, die dus rein zijn op de noten c, d, es, e, f, g, bes; vier onzuivere verkleinde tertsen of kwarten op cis, fis, gis en h; elf verkleinde kwinten (met een kwart komma verkleind); één vergrote kwint, de wolfskwint ook diabolus in musica genaamd gis - es. Deze stemming geeft verschillende gevoelswaarden en uitdrukkingen aan de gebruikte akkoorden en toonaarden, maar sluit er verschillende uit die onbruikbaar zijn omdat ze danig vals klinken. De stemming geeft aan muziek uit Renaissance en Barok een grote meerwaarde.

Windvoorziening

Twee spaanbalgen met elk vier vouwen.

Winddruk

85 mm

Afmetingen

Afmetingen orgelkas:

hoogte	ca 3,60m
breedte	ca 2.40m
diepte	ca 1,20m

Deze afmetingen zijn exclusief de windvoorziening die bestaat uit twee spaanbalgen, windkanalen en een motorkist. Deze zijn links van de orgelkas gesitueerd.

Gewicht

Ca 1.500-1.700 kg (inschatting Verschueren Orgelbouw, december 2019)

Technische staat

Aart Bergwerff voerde in juli 2019 in opdracht van het Collega van Kerkrentmeester van de Protestantse Gemeente Geleen-Beek-Urmond een quick scan uit ten behoeve van de verkoop van het instrument.

Hieruit blijken enkele aandachtspunten:

- loodcorrosie: de koppen van de tongwerken vertonen loodwit (steekproefsgewijs vastgesteld).
- windvoorziening: de balgen werken elkaar tegen, waardoor de pijpen te weinig wind krijgen.

Nader onderzoek

De volgende onderwerpen lenen zich voor verder onderzoek:

- de oorspronkelijke hoogte van de orgelkas en ornamentiek bovenop de orgelkas
- de factuur van het aangehangen pedaal, het wellenbord en de orgelbank
- het erfgoed van Gebroeders De Rijckere, bronnenonderzoek naar de andere acht instrumenten (zie onderstaande werkenlijst).

Werkenlijst

In onderstaande tabel zijn de tot nu toe bekende instrumenten opgenomen die gebouwd zijn door orgelbouwfamilie De Rijckere.

<i>Plaatsnaam</i>	<i>Kerk</i>	<i>Jaartal</i>
Oudenaarde	St. Walburga	1742
Helkijn		1750
Kortrijk	OLV Hospitaal	1752-1754
Moeskroen		1752
Doornik	St. Jacques	1752
Ardoois		1755
St. Niklaas	Minderbroeders	1759
Kortrijk	Minderbroederskerk	1761
Temse		1761
Bornem		1765
Stekene		1766
Pittem		1764-1765
Kortrijk	St. Maartenskerk	1764-1767
Denderbelle		1768
Merkem		1772
Axel	Hervormde kerk	1776
Zwevegem	St. Amanduskerk	1778
Bourbourg		1779
Middelburg	Oostkerk	1779
Kortrijk	Begijnhofkapel	???

Aankoop van het instrument

De Stichting wil het De Rijckere orgel aankopen en plaatsen op de galerij van de St. Augustinuskerk (voormalige Lutherse kerk) aan Zuidsingel 70 te Middelburg. Op 21 februari 2020 is hiertoe de intentieverklaring getekend.

Locatie

De St. Augustinuskerk is eigendom van Oud Katholiek Zeeland. In de kerk bevindt zich een ander historisch orgel gebouwd door Duyschot/Müller (1707/1754) dat eigendom is van de landelijke Lutherse kerk.

Vooronderzoek

Onderzoek naar de draagkracht van de galerij in de St. Augustinuskerk is een belangrijke voorwaarde. Het gewicht van het instrument wordt ingeschat op maximaal 1.700 kilogram. Een constructeur heeft berekend dat een bescheiden constructieve aanpassing van de galerij noodzakelijk is.

Voorwaarden aan aankoop en overplaatsing

De volgende voorwaarden zijn van toepassing:

Monumentaal gebouw

Met overplaatsing naar de St. Augustinuskerk te Middelburg wordt aan deze voorwaarde voldaan.

Goedkeuring burgerlijke gemeenten

Gezien de bestemming en de doelstelling van de Stichting, lijkt goedkeuring van de burgerlijke gemeente (Beek) waarschijnlijk. Gemeente Middelburg moet eveneens een vergunning afgeven.

Gebruik van het instrument

Kerkelijk gebruik

Het orgel is vanouds een instrument voor kerkelijk gebruik. De Oud Katholieke gemeente heeft twee keer paar maand kerkdiensten in de St. Augustinuskerk. Vanzelfsprekend kan ook het De Rijckere orgel hiervoor gebruikt worden. Afspraken kunnen hierover met de Stichting vastgelegd worden.

Concerten, masterclasses en orgelexcursies

De Stichting wil het instrument gaan inzetten voor concerten, masterclasses en orgelexcursies.

Concerten

In Middelburg worden (met name in de zomermaanden) veel orgelconcerten georganiseerd, onder andere in de Oostkerk, Nieuwe kerk en Koorkerk. In de St. Augustinuskerk is er geen vaste orgelserie. Met de komst van dit unieke instrument, kan aan hieraan invulling gegeven worden, waarbij de unieke karakters van beide orgels een aanvulling vormen op het huidige concertaanbod. Te denken valt ook aan avondconcerten waar bij beide instrumenten te horen zijn.

Een wandelconcert met als locatie de Oostkerk en St. Augustinuskerk hoort ook tot de mogelijkheden. Beide kerken liggen op loopafstand van elkaar. Concertbezoekers kunnen dan beide instrumenten van familie De Rijckere horen tijdens een concert.

Masterclasses

Vanwege het unieke karakter van het instrument en de ruimte rondom de speeltafel (dankzij de brede galerij in de kerk) is het instrument uitermate geschikt voor masterclasses en openbare lessen. De Stichting ziet mogelijkheden om internationaal bekende docenten te vragen om deze masterclasses te verzorgen. De doelgroepen kunnen gevorderde amateur-organisten zijn en conservatoriumstudenten.

Orgelexcursies

Er kunnen orgelexcursies georganiseerd worden, waarbij orgelliefhebbers en orgelstudenten kennis kunnen maken met dit specifieke Vlaamse orgeltype.

Educatie

In samenwerking met de Muziekschool Zeeland, basisscholen of orgelklassen van orgeldocenten buiten Zeeland, kunnen jongeren in contact gebracht worden met het orgel in het algemeen en het Vlaamse orgeltype in het bijzonder.

Opnames

Er kunnen opnames gerealiseerd worden (geluid en beeld) die via CD, YouTube, Spotify en SoundCloud gedeeld kunnen worden.

Documentatiecentrum

De Stichting wil het culturele erfgoed van de Vlaamse orgelbouwfamilie De Rijckere ontsluiten voor een breed publiek, door onderzoek te doen (zie hoofdstuk Beschrijving van

het instrument) naar aspecten van de Vlaamse orgelbouwkunst en De Rijckere in het bijzonder. Hier zal samenwerking gezocht worden met Vlaamse organisaties. De vergaarde kennis wil de Stichting delen met het publiek door een documentatieruimte in te richten door middel van online- en offline mogelijkheden.

Financieel

We verwijzen hiervoor naar de projectbegroting en het dekkingsplan.